

ผลของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญต่อการปรับปรุงมาตรา 12 (11) แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง
ท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 : จากการจำกัดสิทธิแบบเหมารวม โดยมิได้จำแนกประเภท
หรือความร้ายแรงของความผิด และมีได้กำหนดระยะเวลาการจำกัดสิทธิที่เหมาะสม
นำไปสู่การปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนและหลักนิติธรรม

นายอดิเทพ อุยยะพัฒน์¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ผลของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่มีต่อการปรับปรุงมาตรา 12 (11) แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งเป็นบทบัญญัติว่าด้วยลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยเฉพาะในประเด็นการจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งในลักษณะเหมารวม มิได้จำแนกประเภทหรือความร้ายแรงของความผิด และมีได้กำหนดระยะเวลาการจำกัดสิทธิที่เหมาะสม อันส่งผลให้เกิดการตัดสิทธิของบุคคลในลักษณะถาวร ขัดต่อหลักความได้สัดส่วนและหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 26

บทความได้วิเคราะห์พัฒนาการแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่คำวินิจฉัยที่ 13/2563 คำวินิจฉัยที่ 7-8/2565 จนถึงคำวินิจฉัยที่ 5/2567 ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้วางมาตรฐานการจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านอย่างชัดเจน โดยยืนยันว่าการจำกัดสิทธิดังกล่าวต้องจำแนกฐานความผิดตามระดับความร้ายแรง ต้องมีกรอบระยะเวลาที่เหมาะสม และต้องไม่เป็นการจำกัดสิทธิเกินสมควรแก่เหตุ แนวคำวินิจฉัยดังกล่าวได้กลายเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่นำไปสู่การปรับปรุงกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2568

จากการศึกษาการตอบสนองของฝ่ายนิติบัญญัติ พบว่าพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2568 ได้ปรับโครงสร้างมาตรา 12 โดยแยกบทบัญญัติออกเป็นมาตรา 12 (11) และมาตรา 12 (11/1) พร้อมกำหนดบัญชีแนบท้ายเพื่อจำแนกฐานความผิดตามระดับความร้ายแรง และกำหนดระยะเวลาการจำกัดสิทธิในบางกรณี โครงสร้างใหม่ดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการจำกัดสิทธิแบบเหมารวมไปสู่การจำกัดสิทธิแบบมีเงื่อนไข และได้สัดส่วน สอดคล้องกับหลักนิติธรรมและคุณค่าแห่งรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย

บทความสรุปว่า การปรับปรุงมาตรา 12 (11) เป็นตัวอย่างสำคัญของผลกระทบเชิงโครงสร้างจากคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญต่อระบบกฎหมายไทย และยืนยันบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกตรวจสอบและขับเคลื่อนการปฏิรูปกฎหมาย เพื่อให้การจำกัดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นไปอย่างสมดุลเป็นธรรม และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม

คำสำคัญ: ผู้ใหญ่บ้าน, ลักษณะต้องห้าม, การจำกัดสิทธิ, หลักความได้สัดส่วน, หลักนิติธรรม, ศาลรัฐธรรมนูญ

¹ รองเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรติคุณอันดับสอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, นิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขามหาชน) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์ระดับดี, เนติบัณฑิตไทย, ประกาศนียบัตรบัณฑิตทางกฎหมายมหาชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

การกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะตำแหน่ง “ผู้ใหญ่บ้าน” ซึ่งเป็นทั้งตัวแทนของรัฐและประชาชนในระดับท้องถิ่น ย่อมมีผลโดยตรงต่อสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง การจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกในตำแหน่งดังกล่าวจึงต้องอยู่ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะหลักนิติธรรมและหลักความได้สัดส่วนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 26²

มาตรา 12 (11) แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ได้บัญญัติลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านโดยอาศัยการเคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดในความผิดตามกฎหมายหลายฉบับ โดยมีได้จำแนกประเภทหรือความร้ายแรงของความผิด และมีได้กำหนดระยะเวลาการจำกัดสิทธิ ส่งผลให้เกิดการตัดสิทธิสมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านในลักษณะถาวร แม้ในกรณีความผิดเล็กน้อยหรือพ้นโทษมาเป็นเวลานานแล้ว³

ปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญที่นำไปสู่การปรับปรุงกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2568

1. แนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ : การวางมาตรฐานการจำกัดสิทธิ

ศาลรัฐธรรมนูญได้วางแนวคำวินิจฉัยอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับมาตรา 12 (11) โดยเน้นย้ำว่าการจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านต้องเป็นไปตามหลักความได้สัดส่วน และต้องไม่เป็นการจำกัดสิทธิเกินสมควรแก่เหตุ

ในคำวินิจฉัยที่ 13/2563 ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการห้ามบุคคลที่เคยกระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายเลือกตั้งสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยไม่จำแนกฐานความผิดและไม่กำหนดระยะเวลา เป็นการจำกัดสิทธิที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 ต่อมาในคำวินิจฉัยที่ 7-8/2565 และคำวินิจฉัยที่ 5/2567 ศาลรัฐธรรมนูญได้ขยายหลักการดังกล่าวไปยังกรณีความผิดเกี่ยวกับกฎหมายยาเสพติดและกฎหมายป่าไม้ โดยชี้ว่าการเหมารวมความผิดทุกกรณีและการตัดสิทธิในลักษณะถาวรไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม⁴

ศาลรัฐธรรมนูญยังได้กำหนดผลผูกพันของคำวินิจฉัยโดยให้บทบัญญัติมาตรา 12 (11) เดิมมีผลใช้บังคับต่อไปเพียงระยะเวลาหนึ่ง⁵ เพื่อเปิดโอกาสให้ฝ่ายนิติบัญญัติแก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 26.

³ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457, มาตรา 12 (11) (ก่อนแก้ไข).

⁴ รายละเอียดตามภาคผนวก 1 สรุปคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 13/2563 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 7-8/2565 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2567

⁵ คำวินิจฉัยที่ 7-8/2567 วินิจฉัยว่า “...โดยกำหนดคำบังคับให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลเมื่อพ้นสามร้อยหกสิบห้า วันนับแต่วันที่ศาลมีคำวินิจฉัย และสมควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 12 (11) ทั้งอนุมาตรา ให้มีความเหมาะสมกับประเภทของการกระทำและความหนักเบาตามสภาพแห่งข้อหา ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน”

2. การตอบสนองของฝ่ายนิติบัญญัติ : โครงสร้างใหม่ของมาตรา 12 (11) และ (11/1)

ภายหลังคำวินิจฉัยดังกล่าวทั้งสามกรณี ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2568 ซึ่งปรับโครงสร้างมาตรา 12 อย่างมีนัยสำคัญ โดยแยกบทบัญญัติออกเป็นมาตรา 12 (11) และมาตรา 12 (11/1) และใช้ระบบบัญชีแนบท้ายเพื่อจำแนกฐานความผิดตามระดับความร้ายแรง⁶

มาตรา 12 (11) อ้างอิงถึงบัญชี ก ซึ่งกำหนดความผิดร้ายแรงที่กระทบต่อความสุจริตและศีลธรรมในการปกครอง ขณะที่มาตรา 12 (11/1) อ้างอิงถึงบัญชี ข ซึ่งเป็นความผิดที่ยังถือเป็นลักษณะต้องห้าม แต่จำกัดสิทธิไว้เฉพาะช่วงเวลาที่กำหนดนับแต่วันที่พ้นโทษหรือพ้นระยะเวลาการลงโทษแล้วแต่กรณี

โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการตัดสิทธิแบบเหมารวมไปสู่การจำกัดสิทธิแบบมีเงื่อนไขและระยะเวลา อันสอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนตามรัฐธรรมนูญ

3. หมายเหตุท้ายกฎหมาย : เจตนารมณ์นิติบัญญัติและการตอบสนองคำวินิจฉัย

หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2568 ระบุชัดเจนว่า การตรากฎหมายฉบับนี้มีสาเหตุมาจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่เห็นว่ามาตรา 12 (11) เดิมเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนตามรัฐธรรมนูญ

ในทางวิชาการ หมายเหตุท้ายกฎหมายดังกล่าวถือเป็นหลักฐานแสดงเจตนารมณ์ของฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบการตีความบทบัญญัติกฎหมายและประเมินความสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญได้

4. ผลในเชิงโครงสร้างและเชิงนโยบาย

การปรับปรุงมาตรา 12 (11) และการเพิ่มมาตรา 12 (11/1) ส่งผลให้ระบบคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ใหญ่บ้านมีความสมดุลมากขึ้น โดยคำนึงถึงทั้งประโยชน์สาธารณะในการคัดกรองผู้ดำรงตำแหน่งและสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

นอกจากนี้ การแก้ไขกฎหมายดังกล่าวยังสะท้อนบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกตรวจสอบและขับเคลื่อนการปฏิรูปกฎหมาย ผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์เชิงรัฐธรรมนูญระหว่างศาลรัฐธรรมนูญกับฝ่ายนิติบัญญัติ

คำวินิจฉัยที่ 5/2567 วินิจฉัยว่า “...โดยกำหนดค่าบังคับให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลเมื่อพ้นสามร้อยหกสิบห้าวัน นับแต่วันที่ศาลมีคำวินิจฉัย และสมควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 12 (11) ให้มีความเหมาะสมกับประเภทของการกระทำและความหนักเบาตามสภาพแห่งข้อหา ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน”

⁶ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2568. รายละเอียดตามภาคผนวก 2 ตอนท้าย

บทสรุป

การแก้ไขมาตรา 12 (11) แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ โดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2568 เป็นตัวอย่างสำคัญของผลกระทบเชิงโครงสร้างจากคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญต่อระบบกฎหมายไทย จากเดิมที่การจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกเป็นใหญ่บ้านมีลักษณะเหมารวมและไม่กำหนดระยะเวลา ได้พัฒนาไปสู่ระบบที่จำแนกฐานความผิด กำหนดระยะเวลาและเปิดโอกาสในการฟื้นคืนสิทธิอย่างเหมาะสม

พัฒนาการดังกล่าวยืนยันบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในฐานะผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ และสะท้อนถึงการปรับตัวของกฎหมายให้สอดคล้องกับคุณค่าแห่งรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยและหลักนิติธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย

ภาคผนวก 1 สรุปคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 13/2563 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 7-8/2565
และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2567

ภาคผนวก 2 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2568

<https://ratchakitcha.soc.go.th/documents/95789.pdf>

ภาคผนวก 1

“การไม่จำแนกประเภทความผิด และไม่กำหนดระยะเวลาการจำกัดสิทธิ
กับสิทธิสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน**กรณีกฎหมายเลือกตั้ง** : คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 13/2563”

บทนำ

ในระบอบประชาธิปไตย การจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งต้องมีความชัดเจน จำแนกตามฐานความผิด และกำหนดระยะเวลาให้เหมาะสมกับพฤติการณ์ มิฉะนั้นจะขัดต่อหลักความได้สัดส่วนและละเมิดสิทธิเสรีภาพ ของประชาชน คำวินิจฉัยที่ 13/2563 เป็นคำวินิจฉัยสำคัญที่ศาลรัฐธรรมนูญยื่นหัตถ์หลักสิทธิมนุษยชนด้วย การวินิจฉัยให้บทบัญญัติที่ตัดสิทธิสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน “ตลอดชีวิต” เนื่องจากเคยกระทำผิดเกี่ยวกับกฎหมาย เลือกตั้ง เป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26

ประเด็นปัญหา

มาตรา 12 (11) แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ซึ่งบัญญัติห้ามบุคคลที่เคย ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายเลือกตั้งสมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยไม่แบ่งแยก ฐานความผิดหรือกำหนดระยะเวลา ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 หรือไม่

เหตุแห่งการวินิจฉัย

กรณีผู้ฟ้องคดีในศาลปกครอง เห็นว่าตนถูกตัดสิทธิจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านย้อนหลัง เนื่องจากเคย ต้องโทษเรื่องการไม่ยื่นบัญชีรายรับรายจ่ายเมื่อครั้งสมัครรับเลือกตั้งท้องถิ่น ศาลปกครองนครราชสีมาจึงส่ง เรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามมาตรา 212

ผลการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญโดยเสียงข้างมาก (มติ 6 ต่อ 2) วินิจฉัยว่า มาตรา 12 (11) ที่กำหนดลักษณะ ต้องห้ามสำหรับผู้สมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน หากเคยกระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายเลือกตั้ง โดยไม่จำแนกฐาน ความผิดหรือระยะเวลา ถือเป็น การ “จำกัดสิทธิเกินสมควรแก่เหตุ” ขัดต่อหลักความได้สัดส่วนและหลัก นิติธรรมในรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 วรรคหนึ่ง แม้การคัดกรองคุณสมบัติผู้ดำรงตำแหน่งจะเป็นเรื่องจำเป็น แต่ต้องมี “ระดับความผิด” และ “กรอบเวลา” ที่เหมาะสม

ความสำคัญของคำวินิจฉัยนี้

1. วางหลักการตีความลักษณะต้องห้ามให้ชัดเจนและสมดุลศาลเห็นว่าต้องจำแนก “ฐานความผิด” และ “ความร้ายแรง” มิใช่ตัดสิทธิโดยไม่แยกแยะ
2. ยืนยันหลักการจำกัดสิทธิขั้นพื้นฐานต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรมศาลตีความรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 อย่างเคร่งครัด โดยเน้น “ความจำเป็น” และ “เหตุผล” ของการจำกัดสิทธิ
3. กระตุ้นการปฏิรูปกฎหมายล้ำสมัยในยุคประชาธิปไตยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ฯ ที่ตรา ตั้งแต่ปี 2457 ต้องปรับให้สอดคล้องกับสิทธิของพลเมืองในรัฐธรรมนูญปัจจุบัน

บทสรุป

คำวินิจฉัยที่ 13/2563 เป็นคำวินิจฉัยสำคัญที่สะท้อนการยึดหลักสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ โดย ศาลรัฐธรรมนูญแสดงบทบาทในการควบคุมการจำกัดสิทธิที่ไม่จำแนกฐานความผิดและไม่กำหนดระยะเวลา อย่างชัดเจน ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปเกณฑ์คุณสมบัติบุคคลในการดำรงตำแหน่งในท้องถิ่นให้เป็นธรรม

**“การไม่จำแนกประเภทความผิด และไม่กำหนดระยะเวลาการจำกัดสิทธิ
กับสิทธิสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านกรณีกฎหมายยาเสพติด : คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 7-8/2565”**

บทนำ

การกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครเป็น “ผู้ใหญ่บ้าน” นับเป็นการจำกัดสิทธิของพลเมืองอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรมและไม่เกินสมควรแก่เหตุ คำวินิจฉัยที่ 7-8/2565 พิจารณาว่าการห้ามบุคคลที่เคยกระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายยาเสพติด “ทุกกรณี” สมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นการจำกัดสิทธิที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 หรือไม่

ประเด็นปัญหา

มาตรา 12 (11) แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ที่ห้ามบุคคลผู้เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดในความผิดเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดทุกกรณีสมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยไม่จำแนกประเภทหรือความหนักเบาของความผิด และไม่มีกำหนดระยะเวลาจำกัดสิทธิ ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 หรือไม่

เหตุแห่งการวินิจฉัย

ผู้ฟ้องทั้งสองรายถูกปลดจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากเคยถูกศาลพิพากษาว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมาก่อน แม้โทษจำคุกจะรอลงอาญา หรือพ้นโทษมานานเกินสิบปี ผู้ฟ้องอ้างว่ากฎหมายที่ใช้ไม่มีความชัดเจน แยกไม่ออกระหว่างความผิดร้ายแรงกับความผิดเล็กน้อย และไม่มีเงื่อนไขเวลาจำกัดสิทธิ จึงกระทบสิทธิในลักษณะที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26

ผลการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลโดยมติเอกฉันท์ (มติ 8 ต่อ 0) วินิจฉัยว่า มาตรา 12 (11) ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 เพราะเป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิสมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านโดยไม่จำแนกประเภทของความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่แยกระหว่างการเสพยาเสพติด และไม่กำหนดระยะเวลาการจำกัดสิทธิ จึงเป็นการจำกัดสิทธิเกินสมควรแก่เหตุ ไม่ได้สัดส่วน ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และขัดหลักนิติธรรม ให้ผลผูกพันภายหลัง 365 วัน เพื่อให้มีเวลาปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย โดยให้บทบัญญัติดังกล่าวมีผลเป็นโมฆะเมื่อครบหนึ่งปีหลังจากคำวินิจฉัย

ความสำคัญของคำวินิจฉัยนี้

ตอกย้ำหลักความได้สัดส่วนในการจำกัดสิทธิการห้ามตลอดชีวิตโดยไม่แยกประเภทความผิดเป็นการจำกัดสิทธิเกินกว่าเหตุ และไม่เปิดโอกาสให้บุคคลฟื้นคืนสิทธิ ผลักดันการปฏิรูปกฎหมายที่ล้ำสมัยกฎหมายที่ตราตั้งแต่ พ.ศ. 2457 จำเป็นต้องปรับให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและพัฒนาการของสังคม ขยายแนววินิจฉัยจากคดีเลือกตั้ง (คำวินิจฉัยที่ 13/2563) ศาลรัฐธรรมนูญใช้เหตุผลคล้ายกับกรณีลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครที่เคยกระทำความผิดเลือกตั้ง ว่าไม่ควรเหมารวมโดยไม่จำแนกความหนักเบา

บทสรุป

เป็นแนววินิจฉัยที่ก้าวหน้าในการคุ้มครองสิทธิของพลเมืองในการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น โดยวางหลักว่ากฎหมายที่จำกัดสิทธิสมัครรับเลือกต้องไม่เหมารวมฐานความผิด และต้องมีขอบเขตเวลาที่เหมาะสม เป็นการสถาปนามาตรฐานใหม่ที่อิงตามหลักนิติธรรมและความเป็นธรรมในทางสังคม

“การไม่จำแนกประเภทความผิด และไม่กำหนดระยะเวลาการจำกัดสิทธิ
กับสิทธิสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน**กรณีกฎหมายป่าไม้**: คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2567”

บทนำ

ตำแหน่ง “ผู้ใหญ่บ้าน” มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะตัวแทนของรัฐและตัวแทนของประชาชนในระดับท้องถิ่น การกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของบุคคลที่สมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านจึงต้องไม่ละเมิดสิทธิของประชาชนโดยเกินสมควรแก่เหตุ คำวินิจฉัยที่ 5/2567 เป็นคำวินิจฉัยล่าสุดที่วางแนวทางชัดเจนว่าการห้ามผู้เคยต้องโทษตามกฎหมายว่าด้วย “ป่าไม้” ทุกฐานความผิดโดยไม่จำแนกความร้ายแรงและไม่กำหนดระยะเวลา เป็นการจำกัดสิทธิที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

ประเด็นปัญหา

มาตรา 12 (11) แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ซึ่งบัญญัติว่าผู้ที่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วย “ป่าไม้” จะไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 หรือไม่

เหตุแห่งการวินิจฉัย

กรณีซึ่งถูกคำสั่งให้ออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเนื่องจากเคยต้องโทษคดีเกี่ยวกับป่าไม้ แม้ศาลจะรอการกำหนดโทษและผู้ฟ้องไม่เคยต้องโทษจำคุกมาก่อน ผู้ฟ้องเห็นว่า บทบัญญัติที่ใช้ห้ามตนจากการดำรงตำแหน่งเป็นการจำกัดสิทธิที่ไม่จำแนกฐานความผิด และไม่มีระยะเวลาที่แน่นอน ศาลปกครองเพชรบุรีจึงส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามมาตรา 212

ผลการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลโดยมติเอกฉันท์ (มติ 8 ต่อ 0) วินิจฉัยว่า **บทบัญญัติมาตรา 12 (11) ขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 การห้ามบุคคลที่เคยกระทำความผิดเกี่ยวกับป่าไม้ “ทุกกรณี” แม้ความผิดเล็กน้อย เช่น ไม่แจ้งตราประทับไม้ หรือไม่มีใบเบิกทาง เป็นการเหมาฐานความผิดโดยไม่คำนึงถึงความรุนแรง ไม่มีการกำหนด “ระยะเวลาห้าม” จึงกลายเป็นการตัดสิทธิสมัครตลอดชีวิต ขัดต่อหลัก “ความได้สัดส่วน” และ “หลักนิติธรรม”** ศาลจึงสั่งให้บทบัญญัตินี้ไม่มีผลใช้บังคับหลังพ้น 365 วัน

ความสำคัญของคำวินิจฉัยนี้

ยกระดับมาตรฐานการจำกัดสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ศาลใช้แนววินิจฉัยเดียวกับคำวินิจฉัยที่ 13/2563 และ 7-8/2565 ที่ระบุว่า การจำกัดสิทธิด้วยเหตุแห่งฐานความผิดต้องจำแนกประเภทความผิด และต้องมีกรอบเวลา ส่งผลต่อการปรับปรุงกฎหมายท้องถิ่นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับหลักการที่ศาลกำหนดทั้งด้าน “ความหนักเบา” และ “เวลาจำกัดสิทธิ” กระทบต่อคดีผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศที่เคยถูกปลดจากตำแหน่ง โดยเฉพาะในกรณีพื้นฐานความผิดมีลักษณะไม่ร้ายแรง และอยู่ในรูปของโทษทางพินัยหรือโทษที่รอการกำหนด

บทสรุป

คำวินิจฉัยนี้สะท้อนพัฒนาการของแนวคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญไทยที่ให้ความสำคัญกับสิทธิในกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองในระดับท้องถิ่น โดยถือว่าการจำกัดสิทธิต้องอิงตามหลักความได้สัดส่วน จำแนกฐานความผิด และมีกรอบเวลาที่แน่นอน มิใช่ตัดสิทธิไปตลอดชีวิตโดยไม่พิจารณาเจตนาและพฤติการณ์ของผู้กระทำความผิด

ภาคผนวก 2

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2568

<https://ratchakitcha.soc.go.th/documents/95789.pdf>